

MEARRALUOSSABIVDU SKUVLLAS 2.0

Mearraluossabivdu – árbevierru, og kultuvra ja birgen vierru

Mátta-Várjjet Mearraluossa Bivdosearvi háliida bisuhit árbevirolaš mearraluossabivddu ja áinnas hástalit mánáid ja nuoraid beroštit dán bivddus. Dán láhkái joatká dát vuonakultuvra boahhtevaš buolvvaide.

Mearraluossabivdu skuvllas, 1. oassi

MEARRALUOSSABIVDU – ÁRBEVIERRU, KULTUVRA JA BIRGEN

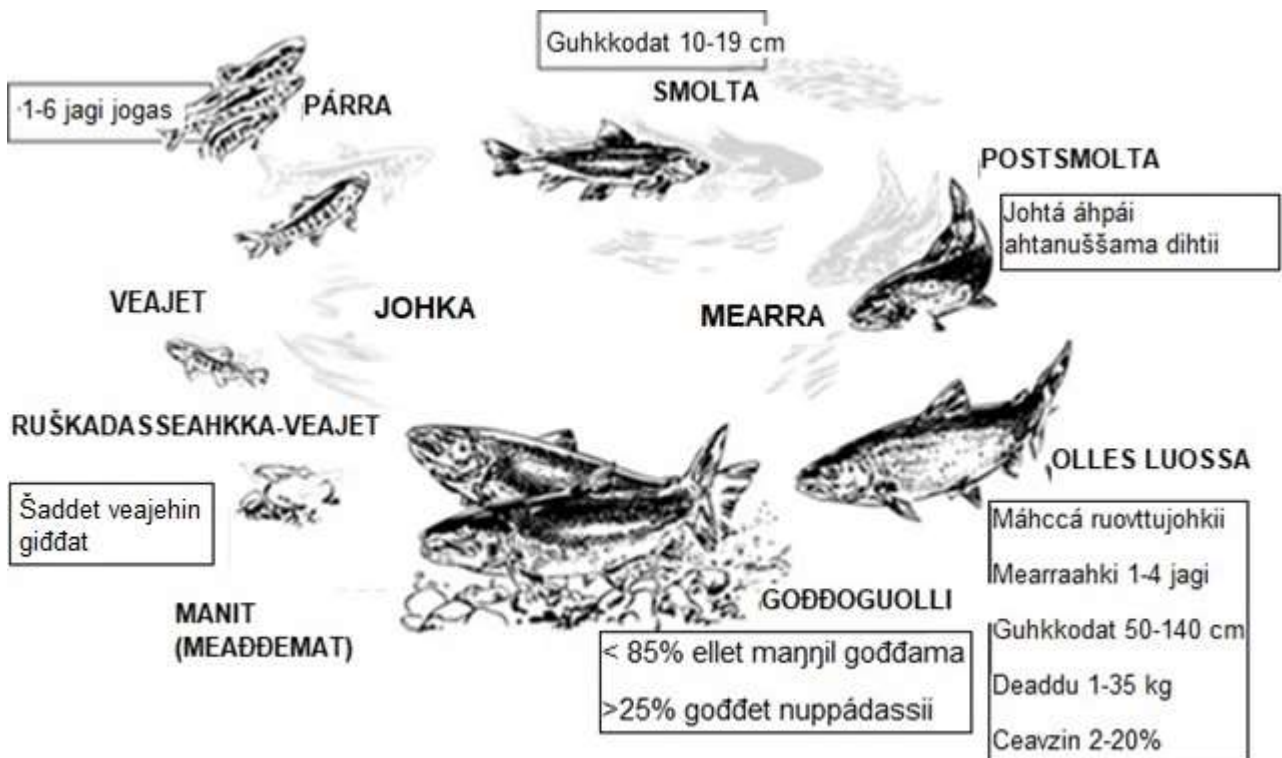
Mii leat ráhkadan skuvlla várás 3 gihppaga mearraluossabivddu, vuotnabivddu ja smávva fatnasa geavaheami birra. Dát lea vuodđun dán prošehtii, mii lea vuodđoskuvlla várás. Gihppagiin leat ieš guđet fáttát ja leat čatnon guovtti giđđa hommáide.

Vuosttas oassi muitala luosa biologiijas gođđamis gitta olles guollái, mo luossanáli áitojuvvo, bivdu, dikšu, konserveren otná dilis ja ovddeš áigge. Čielggadeapmi skuvlakievkkana borramušráhkadeamis.

LUOSA BIOLOGIIJA, DIVŠŠODEAPMI JA KONSERVEREN

Luosa biologiija

Atlánttatluossa (Salmon salar) gávdno lunddolaččat badjelaš 2000 jogas davit Atlántaábis ja Nuortamearas. Luossa lea dehálaš sihke industriijalaš šaddadeames, ealáhus- ja árbevirolaš mearrabivddus ja astoáigge johkabivddus. Luossa gođđá ja orru veajehin sáivačázis, muhto muđui olles guollin bissu sáltečázis.

Gođđan

Norggas gođđá luossa dábálaččat go gorgnje jogaide vuosttas geardde. Soames Finnmárkku jogain, nugo Deanu- ja Álttájogas, gorgjot soames luosat johkii čakčat, jagi ovdalgo gođđet. Duovvi čorge gođđansaji beahcehiin, masa meadđemiid luoitá. Goadjin luoitá siepmana meadđemiid ala. Manit orrut gođđansajis dálvvi ja šaddet veajehin.

Luossameadđemat

Párra (bajábealde) ja smolta (vulobealde)

Luosa eallin – manis veajehin

Luosa eallin álgá go manit šaddet veajehin. Luossačivggaid lohket veajehin. Nuppi eallinjagi rájes gohčodit veajehiid párran. Go leat leamaš 2 – 6 jagi sáivačázis de leat smolttat. Das rájes girdet veajehat sáltečázi. Dalle lea smolta sullii 10 – 20 cm guhku ja luoitá merrii ahtanuššama dihtii. Luoitin merrii dáhpáhuvvá giđđat ja árrageasi, ja moanat jogain giđđadulve.

Luosa eallin ábis – smolttas olles guollin

Diehtu luosa eallimis mearas ii leat ollislaš ja olu unnit go dan maid dihtet luosa birgemis jogain ja eanuin. Luossa luoitá merrii smoltan ja ahtanuššá johtilit. Mearas borra eará veajehiid ja planktona. Dasa lassin, go stuorru, de borrá iešguđet lágan silddiid, vilgesohta (čámbokkal) ja dihto smávvguliid (lysprikkfisk). Dát bistá ovttá jagis gitta 5 jagi maŋŋá merrii luoitima dassái go vuolgá fas sáiva čáziide. Min guovllus luossa johtá riddui giđđadálvve. Stuurra luossa bohtá vuosttažettiin.

Áitagat

Luosas leat iešguđetlágan uhkádušat.

Nuoskkideapmi, gilvaleaddjit ja párasihtat

Jogain lea dábálaččat iešguđetlágán duolvačáhci mii uhkida luossanáli. Nuoskkiduvvon arvečáhci lea dájvja sivalaš dasa go luossa lea jávkan dahje lea unnon Norgga luossajogain. Ođđa guollešlájat maid sáhttet leat uhkádušat. Dát šlájat sáhttet maid leat párasihtat (nugo gyrodactylus salaris). Dadjat juo buot luossačivggat gyroinfiserejuvvon jogain jápmet. Jagiid mielde nohká maid luossa dáid jogain ja guovllu luossanáli soaitá ollásit nohkat.

Dulvadeapmi dahje reguleren

Goalmmás Norgga luossajogain lea váikkuhuvvon dulvademiid geažil. Daid gaskkas leat buoremus eanut mat gillájit dulvademiid geažil. Regulereamat dulvaduvvon čázadagain dahket ahte dájvja lea unnán čáhci mii goarida guollehivvodaga. Máŋggat luossašlájat leat nohkan dahje leat heajos dilis.

Predáhtorat/luossaborrit

Mearas leat lunddolaččat olu luossaborrit/predáhtorat. Sihke dorskit, sáiddit ja eará mearraguolit borret luossaveajehiid. Maiddá ieguđet lágan lottit borret postsmolttaid. Jogain borrá čavrris, hávga ja guvžá olu luossaveajehiid, maiddá smolttaid. Njuorju lea fas dat mii borrá luosaid johkanjálmmiin ja mearas.

Luosa šaddadeami mearas

Loahpageahčen 1960-logu álggii luossašaddadeapmi mearain ja vuonain Norggas. Dál buvttaduvvo sullii 1,3 millijovna tonna luossa jahkásaččat Norggas. Šaddoluossa uhkida eamiluosa máŋgga láhkái, nugo nuoskkidemiin, gilvu goddesajiid alde jogain ja dádvaiguin.

Dađi eambo šaddadeapmi mearas, dađi bahát uhkáduš.

Luossadihkki lea parasihhta mii lunddolaččat lea mearas, muhto dihkkehivodat lea laskan garrasit go vuonaide ja rittuide leat biddjon sihke luossa- ja vieres guvžá (regnbueørret) šaddadanrusttegat (meardut).

Luossadihki hivvodat lea nu vearrái muhtin guovlluin ahte luossašlájat sáhttet jávkat.

Luossadihki muttut

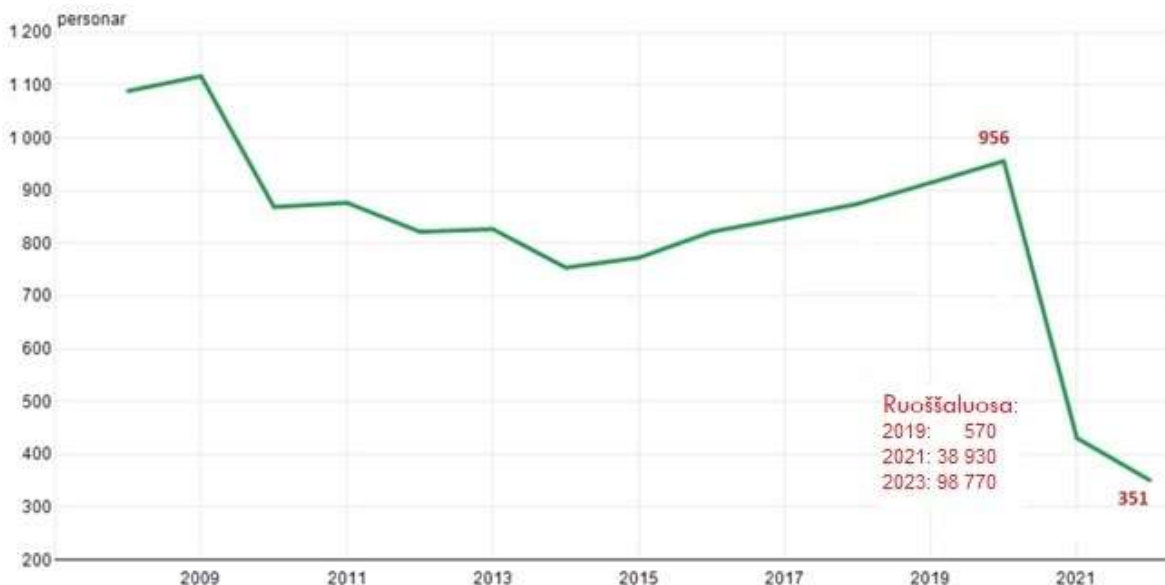
Luossadihki luosa čielggis

Ávkkástallan

Luossa sállasat leat unnon dađistaga maŋimus jagiid ođđa njuolggadusaid geažil, mat gáržžidit bivdoáiggiid. SSB; Statistisk Sentralbyrå, dieđuid mielde goddo 100 tonna luossa mearas jahkásaččat.

Mearraluossa bivdiid lohku maid njieljá garrasit. 1966:s ledje 3211 mearraluossa bivdi riikkas, dál leat duššefal 351 geat bivdet luosa mearas. Dás vuolábealde oidno mo lea geavvan maŋimus jagiid. Dábálaš mearrabivddus goddá sihke eamiluosa, šaddoluosa ja jaskesábi luosa (ruoššaluosa).

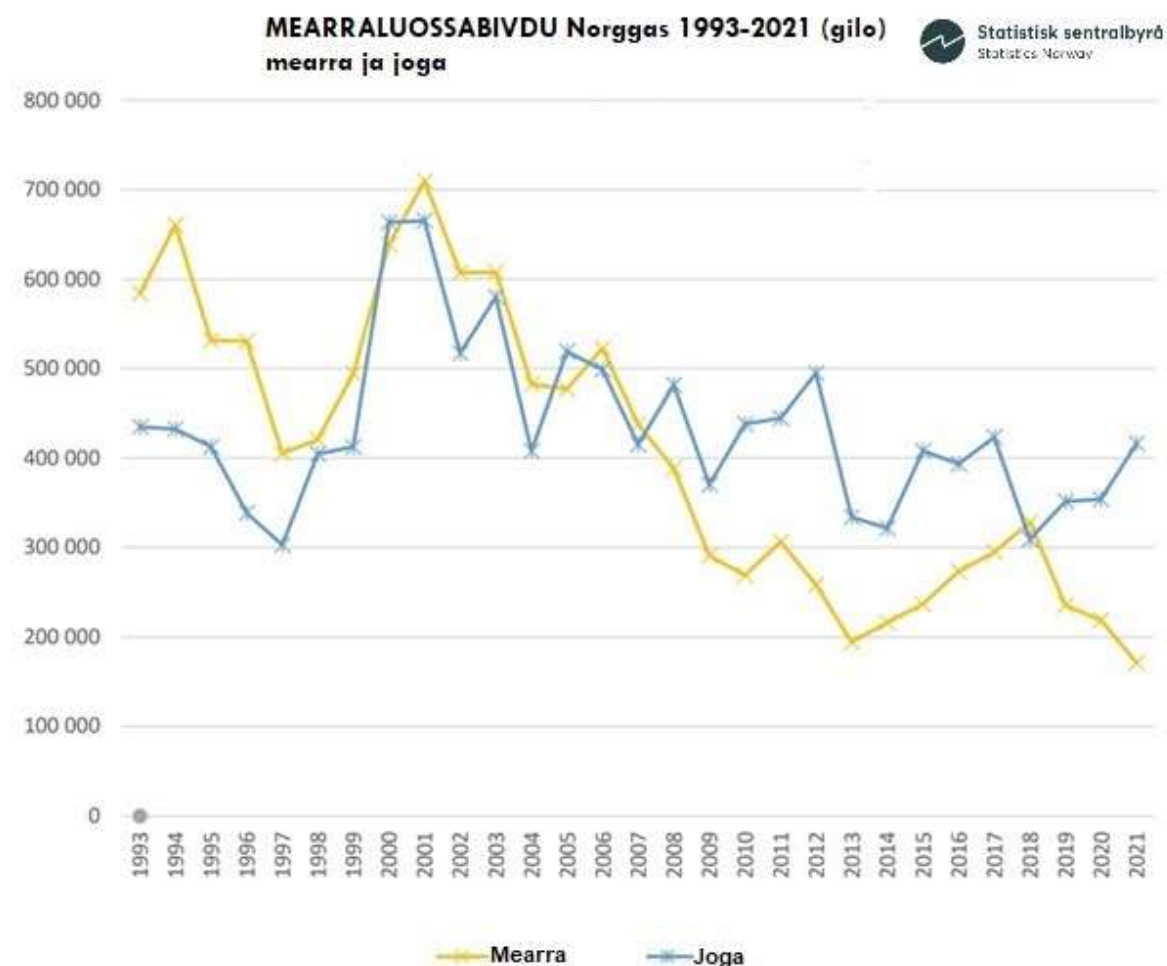
11577. Mearrabivdu. Bivdit jahkásaččat. Bivdiid lohku.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Jogain ja eanuin lea fas mannan nuppe láhkai. Doppe bivdet jahkásaččat 200 ja 300 tonna gaska. Dasa lassin astoáigebivdit darvvihit ja luitet fas, sullii 100 tonna jahkái.

Stáhta Guollafoandda (Statens Fiskefond) raporttat duođašit ahte duháhiid mielde turisttat johtet norgga luossaeanuide bivdima dihte.

Stáhta reguleremat Norgga jogain ja mearas, lea sirdán luossabivddu mearas jogaide.

Logut leat Statistisk Sentralbyrås.

Ruoššaluossa – Jaskaábi luossa

Jaskaábi, dahje ruoššaluossa, lea dál uhkádussan DavviNorgga jogain. Ovddit jagiin ii leat bálljo dihton davvin. Go ruoššaluossa lea gođđanagis, de goargnu jogaide ja eanuide seamma láhkái go eami luossa (atlánttalaš luossa). Danne go ruoššaluossa jápmet gođđima maŋŋá, de nuoskkiduvvojit jogat ja čáhcekvalitehta hedjona. Dát maiddái váikkuha eará guollešlájaid dáid guovlluin. Ruoššaluossa viidu álkit ja laská dohko gosa gođđá.

Ruoššaluossa lea laskan Norgga jogain maŋŋágo ruoššat luite dán šlája jogaide 1960-as ja 1980 jagiid lohppii. Dát luossa laská garrasit jagis jahkái, vaikko dál eai šat luoitte luossačivggaid jogaide. Dát šládja laská 3 – 4 geardde johtileabbo go eami luossa.

Dát vieres luossa eallá guokte jagi, das go lea veajet ja olles guollin šaddá.

Govas ruoššaluossa mii lea goddon mearas (bajábealde) ja dakkár mii lea jogas goddon (vulobealde).

Divššodeapmi

Luosa divššodeapmái dárbbáša bastilis niibbiid ja pinsehtaid, maiguin dávtiid gaiku guolis.

Čielgedávtti čuohppat eret

Luosas ferte čielgadávtti čuohppat eret, ovdalgo steike, vuoššá dahje sálte. Vuos čuohppat ollásit čielggi dávtti mielde vai dat beassá. Dasto čuohppat eret čielgedávtti. Čoavjedávttiid ja čoavjji vurke. Guoli čuohppá časkkisin ovdalgo vuoššá dahje steike. Jos háliida sáltet, de ii čuoħpa guoli časkkisin.

Fileteret

Dávjá fileterejit olbmot luosa ja čuoħpet dan heivvolaš časkkisin. Dás maid lea sáhka dávtiid eret čorget. Dása lea maid pinsehtta heivvolaš gaskaoapmin, vai dávtit beassá guolis čorget. Nu fitne dávttehis guoli maid sáhttet divššodit nugo háliida.

Gárvvistit, vuoššat – steiket – sushi

Vuoššat

Olbmot dá bálaččat vuššet luosa mállásiin. Dán sáhtá lohkat árbevirolaš geavaheapmin go luosas lea sáhka. Čázi vuoššá, bidjá sáltti čáhcái ja guollečaskáid ruitui. Ii galgga duolddahit čázi go guollečaskát leat ruittus, baicce diktit guoli giksat dassái go dákti luoitá.

Giksanáigi rievdá guoli sturrodaga mielde. Galgá diehtit juste man guhkká guoli ruittus bisuhit. Jos giksá menddo garrasit, de goiká iige leat nu njálgga go galggašii.

Steiket guoli

Eará árbevirolaš vuohki lea steiket guoli bánnos. Dasa geavaha vuoja maid bidjá bannui ovdal guliid goarddesta. Bihppariid ja sáltti maid dárbbáša.

Guoli goardá čuoma bealde vuos álggos ovdal go jorgala nuppe beallái. Guoli sáhtá dego biffa (bierrgu) steiket. Bánno galgá leat albma liekkas ja vuoja goardá dásái go ruškkoda. Goardin áigi lea juste dallego guolli luoitá dávtti.

Dán áigge gal leat fuomášan ođđa vugiid ávkkástallat luosas. Nu go bassit sihke dolas ja oapmanis, luossagáhku, ja sushi. Dás geahčastat golbma ođđa vuogi geavahit luosa.

Luossa-lasagne

Dása atná luossamáli liema. Lasihat dása vel lávcca, vai suohkuduvvo. Seagut sáltti ja sitronbihppara dása ja bija luossačaskáid ala. Bija lasagne, luosa ja liema/sausa seahkalagaid klássaruittui mii gierdá liggejuvvot oapmanis. Vuostta bijat bajimužžii. Steike/goardde klássaruittu oapmanis ja bora oktan varas ruotnasiin.

Luossa klássaruittus

Cáhppon luosa bijat klássaruittui mii gierdá liggejuvvot oapmanis. Lasit sáltti, sitronbihppara ja veahá ruotnasa (dill). Bija váhá purrelávkki, ruotnasiid ja lákcabuđehiid. Goardde klássaruittu gasku oapmanis.

Nigiri sushi

Nigiri sushi lea Japana dá báleamos sushi. Mii leat geahččaladdan dáinna veahá, vai mis lea iežamet vuohki nigiri sushi ráhkadit. Ná leat ráhkadan; sushiriissa, sushieddika, luossa ja wasabi.

Vuošša riissa ja divtte čoaskut. Sushieddika leiket riissa sisa ja šaddá borahatti. Bija marinerejuvvon riissa bastái ja heivet dan dego gomihuvvon fatnasa. Bija wasabi filea ala ja bija dan riissa badjel. Soya sausa lea buorre aláš.

Konserveren

Sálten

Ovddeš áiggiid leai sáltet dábáleamos konserverenvuohki.

Obban sálten

Luossa sáltejuvvon obban sáltemáihllis muorafárppaliin ja nu bissu guolli borahahtti olles dálvvi.

Dábálaš goikesálten

Dán áigge dábálaččat luddejit luosa ja sáltejit dan vai šaddá spihkeluossan, go dál han leat olbmui galmmihanskábet. Luosa sturrodát ja lánja temperatuvra mearrida man guhkká luossa galgá sálttis ovdal rádjá dan. Muhtimat maid lasihit sohkkara sáltái, muhto muđui dikšojuvvo seamma láhkái go goikesálten.

Suovasteapmi

Ovddeš áiggiid leai suovasteapmi hui dábálaš birgenhanvuohki (konserveren). Don luddet luosa ja čuohtat eret čielgedávtti. De sáltet luosa moadde tiimmu (luosa sturrodát ja temperatuvra mearrida man guhkká galgá sálttis), de doiddestat guoli ja hejgestat goikat.

Go guolli lea goikan, de heaŋggastat guoli suovafárpaliid dahje suovas latnjii. Dollii bijat reatkkáid ja sáhajáffuid amas dolla ii leat menddo liekkas.

Dán áigge suovastit olbmot luosa nugo ovdal, ii daningo bistá guhkit, muhto danin go suovas luossa lea njálgga. Go luossa lea suovastuvvon, goikan bures ja virradan, de čuohtasta guoli časkán ja vurke daid galmmihanskábii.

Eará konserveren

Luossa oljjus

Vai suovas luossa ii galgan goikat guhkit áigge ala, de lávejedje cáhpat luosa ja bidjat dan klássaburkkiide oktan borramuš oljuin.

Gravlaks

Dán ráhkada seamma láhkái go sálteluosa, muhto atná unnit sáltti, váras dilla ja veahá bihppariid. Dábálaččat geavahuvvojit seaguhussii guokte oasi sáltti ovttá sohkar oassái.

Galmmiheapmi

Otná áiggis lea galmmiheapmi dábáleamos vuohki bisuhit guoli borahahttin guhkit áigái dahje dassái go galgá geavahuvvot. Dávjá galmmihuvvo luossa obbanaga čollekahtta, dušše vára luoitá, nu ahte áibmu ii beasa čoavjái ja nu bissu luossa varasnaga guhkket galmmihanskábes.

Guoli berre bures páhkket amas eará borramušat báidnit luosa.

Vakumapáhken

Vakumapáhken lea maid šaddan eambbo ja eambbo dábálažžan. Olbmot fileterejit luosa, vurkejit poršuvnnaid mielde ja vakuumerejit daid.

Dát lea dieđusge álki go lea hohppos áigi ja ii leat go dohppetit galmmihuvvon luosa.

Diehtogáldut

- Havforskningsinstituttet. <http://www.imr.no/>
- Miljødirektoratet. <https://www.miljodirektoratet.no>
- Miljøstatus Norge. <http://www.miljostatus.no/Tema/Naturmangfold/Laks/Utbredelse-og-vandring/>
- Veterinærinstituttet. <http://www.vetinst.no/nor/Faktabank/Alle-faktaark/Lakselus>
- Statistisk Sentralbyrå. <http://www.ssb.no>
- FEFO, Finnmarkseiendommen, <https://www.fefo.no/fiske/sjolaksefiske/>

Raporttat ja álmмуheapmi:

-Finnmárkku mearraluossabivdu historjjálaš perspektiivvas. Finnmárkku kommišuvnna guorahallan, Steinar Pedersen beales geassemánu 24.b. 2010.

-Eamiluosa árvopotensiála mearraluosa bivddus Finnmárkkus. Finnmárkku fylkkamánni.

<https://www.facebook.com/sjolaksefiskarlag/>

www.sjolaksefiskar.no

[Sjolaksefiskar / Twitter](#)

[Sjolaksefiskar \(@sjolaksefiskar\) • Instagram-bilder og -videoer](#)

Mearraluossabivddu birra gávnna buori dieđuid min youtube kanálas, mas oainnát min videoid:

<https://www.youtube.com/@sr-varangersjolaksefiskarla5065/videos>

Sponsor:

FINNMARKSEIENDOMMEN
FINNMÁRKKUOPMODAT

Vi tar vare på vår felles kulturarv / Mii áimmahuššat min oktasaš kulturárbbi.

Lassin mearraluossabivdosearvvi, leat Sámediggi, Finnmarkku Opmodat ja Samenes Folkeforbund dorjon min prošeavtta, Mearraluossabivdu skuvllas 2.0.

Prošeakta lea dál álmмуhan 10 jagi ávvudan gihppaga, mas leat ođđa logut, statistihkka ja eará dieđut.

3. almmuheapmi 2023:s lea guovtti gielas, dáru- ja sámegiella (mearrasámegiella), mas Sámediggi lea ruhtadan oasi.

© Copyright: Sør-Varanger Sjølaksefiskarlag